

The Welsh Language Standards (No. 6) Regulations 2017

Report of the Culture, Welsh language and Communications Committee under Standing Order 27.8

Background

01. The Welsh Language Standards (No. 6) 2017 Regulations were laid before the Assembly on 15 December 2016 by the Minister for Lifelong Learning and the Welsh Language.
02. The Regulations are meant to take the place of the Welsh Language Standards (No. 3) Regulations 2016 that were rejected by the fourth Assembly last year.
03. In the fourth Assembly, organisations representing students made representations about the (No.3) regulations. These were drawn to the Assembly's attention by the Constitutional and Legislative Affairs Committee and the Regulations were subsequently rejected by the Assembly on 15 March 2016.
04. The Government amended the draft Regulations before re-laying them in the present form.

Purpose of the Regulations

05. The Welsh Language (Wales) Measure 2011 makes provision for the specification of standards of conduct in relation to the Welsh language. These replace the system of Welsh language schemes provided for by the Welsh Language Act 1993.
06. These Regulations specify standards in relation to the conduct of 27 bodies listed in regulation 3 of the Regulations. These bodies form part of the education sector and include Higher and Further Education Institutions.
07. The Regulations also authorise the Welsh Language Commissioner (subject to certain exceptions set out in regulation 3) to give a compliance notice to those bodies, in relation to standards specified by the Regulations.
08. Further information about the purpose and effect of the Regulations are set out in the accompanying Explanatory Memorandum and Notes.

The Concerns about the No.3 Regulations

09. The Committee received a briefing, which included the concerns raised by student organisations in the fourth Assembly and compared the provisions of the rejected No.3. Regulations with the revised No. 6 Regulations. The relevant parts of this briefing are attached to this report as Annexe 1.

Committee Consideration

10. Taking into account concerns expressed by stakeholders, and in light of the No.3 regulations being rejected by the fourth Assembly, the Committee decided to scrutinise the Regulations and gave notice to the Welsh Government of its intention to report on them, as required under Standing Order 27.8.

11. Students Unions in Wales and Cymdeithas yr Iaith Gymraeg were invited to submit views on the Regulations and written comments were received from both. These comments are attached as Annexes 2 and 3 to this report.

12. Subsequently, the Committee took oral evidence on 18 January 2017 from Flur Elin, the President of NUS Wales, and from Dafydd Trystan, the Registrar of Coleg Cymraeg Cenedlaethol, which works with universities across Wales to develop Welsh language medium opportunities for students.

13. The Committee also took oral evidence at the meeting from the Minister for Lifelong Learning and the Welsh Language, Alun Davies AM. The transcript of the meeting can be found on the [Committee's web pages](#).

14. Colegau Cymru subsequently also submitted written comments. We have not had a chance to consider these. However, they are also appended to the report as Annexe 4 for the public record and for Members to take into consideration if they wish during the Plenary debate on the Regulations.

The Committee's Conclusions

15. In the light of the evidence received, the Committee noted:

- that the revised Regulations address most, although not all, of the main concerns raised in relation to the No.3 Regulations;
- the Minister's view that the Regulations address the concerns expressed by Members during the Plenary debate (on the No. 3 Regulations) on [15 March 2016](#);

- the Minister’s willingness to keep the operation of the revised Regulations under review and to bring forward amending regulations if it becomes clear that there is a need to do so;
- the concerns expressed in written evidence and by witnesses on the wider process for making and approving Standards Regulations; and
- the Minister’s intention to review the primary legislation under which the standards are made (the Welsh Language (Wales) Measure 2011).

16. The Committee agrees:

- that the process for setting and approving standards appears cumbersome and bureaucratic but that the appropriate point at which to consider these wider issues of process and principle is when the primary legislation is reviewed;
- that the changes from the previous (No.3) Regulations are a clear improvement and address most of the concerns expressed previously by student organisations;
- that the Minister and the Welsh language Commissioner should keep the outstanding areas of concern under review and bring forward amending regulations in due course if it becomes clear that there is a need to do so.

17. Subject to the Minister keeping the operation of the revised Regulations under review and his assurance to bring forward amending regulations if it becomes clear that there is a need to do so, the Committee recommends that the Assembly approves the Regulations.

Culture, Welsh Language and Communications Committee

January 2017

Annexe 1

Comparison of the Welsh Language Standards (No. 3) Regulations 2016 ("No.3 Regulations") and the Welsh Language Standards (No. 6) Regulations 2017 ("No.6 Regulations")

The elected representatives of Welsh-speaking students from the universities of Cardiff, Aberystwyth, Bangor, Swansea and Trinity Saint David, as well as a representative of the National Union of Students Wales, wrote to the members of the Constitutional and Legislative Affairs Committee of the last Assembly.

Below is a summary of the issues the students raised, together with an analysis of reforms made in the No.6 Regulations. The headings below reflect the headings used by the students in their correspondence.

Restricting the scope of the subordinate legislation

One of the main issues of concern was the statement in the Explanatory Note that the service delivery standards apply only to the extent that the activity performed, or the service provided, relates to the matters listed in the former paragraph 29.

For convenience, the new paragraph 31 is set out against the former paragraph 29 below, with the additions highlighted:

No.3 Regulations	No.6 Regulations
<p>29 These standards only apply to the extent that the activity undertaken or the service provided relates to —</p> <ul style="list-style-type: none"> (a) the admission and selection of students; (b) information provided to students and prospective students about the body; (c) the welfare of students; (ch) complaints; (d) disciplinary proceedings in respect of a student; (dd) careers service; (e) virtual learning and learning portal sites; (f) libraries; (ff) graduation and award	<p>31 The standards only apply to the extent that the activity undertaken or the service provided relates to —</p> <ul style="list-style-type: none"> (a) the admission and selection of students; (b) information provided to students and prospective students about the body; (c) the welfare of students; (ch) complaints; (d) disciplinary proceedings in respect of a student; (dd) careers service; (e) student intranet, virtual learning sites and learning portal sites; (f) graduation and award ceremonies; (ff) the assessment or examination

ceremonies; (g) the assessment or examination of a student; (ng) the awarding of grants and the provision of financial assistance; (h) public lectures; (i) learning opportunities; (j) accommodation.	of a student; (g) the awarding of grants and the provision of financial assistance; (ng) public lectures; (h) learning opportunities; (i) allocation of a personal tutor ; (j) student accommodation, libraries and arts centres ; (l) calls to a main telephone number (or numbers), helpline numbers, call centre numbers and automated telephone systems ; (ll) signs on the body's buildings .
---	---

The students gave an example of a member of the public contacting an university in Wales through the medium of Welsh on any issue. Currently, under the Welsh language schemes regime, the university would have to deal with, and respond to, the correspondence in Welsh. Under the Regulations, it would only have to deal with correspondence in Welsh if it related to one of the listed situations. Since correspondence is not listed in the new paragraph 31, it seems that the situation hasn't changed in relation to correspondence. Nevertheless, phone calls have been added to the list.

Concerns were also raised that signs and arts centres were outside the scope of the standards in the No.3 Regulations; these two elements are included in the new list.

Ambiguity in the terminology used

There was confusion about the meaning of 'virtual learning sites' and 'learning portal sites', and whether they included the student intranet. The student intranet has now been included in the new paragraph 31, which resolves the previous confusion.

There were concerns that the definition of 'student support' (former paragraph 36) was unclear. The definition, found in the new paragraph 39, has not changed:

...providing 'student support' means providing counselling or support in relation to mental health issues.

Furthermore, the students noted that it was unclear whether a meeting in Welsh could be guaranteed under the standards if a student were to request such a meeting, rather than receive an invitation, because of the wording; "*If you invite one person only ("P") to a meeting...*". There is no change to the wording of standards relating to meetings. However, a new standard 93 gives students the right to have a personal tutor who speaks Welsh:

Standard 93: If you allocate a personal tutor to a student (“A”) you must—

- (a) ask A whether A wishes to have a Welsh speaking personal tutor, and*
- (b) if A informs you that A wishes to have a Welsh speaking personal tutor, allocate a Welsh speaking personal tutor to A.*

The students drew attention to confusion around the definitions, in particular the meaning of ‘the public’, and that the Regulations distinguish between the public and students. There is no change in the wording of the definitions in regulation 1(4), which reads:

(4) In these Regulations—

a “body” (“corff”) means a person referred to in regulation 3;

an “individual” (“unigolyn”) means a member of the public or a student;

a “member of staff” (“aelod o staff”) means an employee of a body or an individual working for a body (and “staff” (“staff”) must be construed accordingly).

Concerns about standards 90 and 90A were also addressed under this heading; submitting written work in Welsh. The former paragraph 61 stated:

...a body will not be treating the Welsh language less favourably than the English language—

- (a) by obtaining a translation of that work in order for it to be assessed, or*
- (b) by not translating any comments on that translated work.*

The students noted that obtaining a translation of work that had been submitted in Welsh would contravene the guidelines of the Quality Assurance Agency. There is no change to the wording of the former paragraph 61, contained in the new paragraph 65.

It is to be noted that paragraph 64 of the No.6 Regulations is a new paragraph, which reads:

Standards 90 and 90A (submitting written work in Welsh) do not apply when the body is assessing the proficiency of a student in a language other than Welsh.

Distinguishing between students and staff of educational establishments

Organisations will need to provide Welsh lessons, language awareness training and Welsh computer interfaces for their staff. There are no corresponding standards for students. There is no change to the wording of

the relevant standards (former standards: 136-139, 126-131 and 125, new standards: 138 - 141, 128 - 133 and 127).

Abolishing the cornerstones of the 1993 Welsh Language Act's Welsh language schemes regime

There were no standards covering accommodation allocated to Welsh-speaking students included in the original Regulations. The new Regulations include two new standards:

Standard 92: When students or prospective students apply to you for residential accommodation you must allow those students to express a preference for accommodation (or part of an accommodation) that will be reserved for Welsh speakers.

Standard 92A: You must promote to your students and prospective students the ability for them to express a preference for accommodation (or part of an accommodation) that will be reserved for Welsh speakers.

Nevertheless, there is no duty on organisations to take such a preference into consideration when allocating accommodation.

General comment on the standards

The students were disappointed and surprised that the No.3 Regulations did nothing to address education specifically. There are no changes to this end in the No.6 Regulations. The Explanatory Note continues to state:

The service delivery standards only apply to the extent that the activity undertaken or the service provided relates to the matters listed in paragraph 31 of Schedule 1. This does not include courses (including on-line courses) or course materials.

Annexe 2 (Document supplied in Welsh only)

2il Lawr
Adeiladau Cambrian
Sgwâr Mount Stuart
Caerdydd CF10 5FL

ff 02920 435 390

e office@nus-wales.org.uk

www.nus.org.uk

2nd Floor
Cambrian Buildings
Mount Stuart Square
Cardiff CF10 5FL

t 02920 435 390

e office@nus-wales.org.uk

www.nus.org.uk

national union of **students**

1. UCM Cymru

- 1.1. Undeb Cenedlaethol Myfyrwyr Cymru (UCMC) yw'r mudiad democrataidd mwyaf yng Nghymru sy'n cynrychioli dysgwyr mewn ystod eang o sefyllfaoedd, gan gynnwys addysg bellach ac uwch, addysg gymunedol i oedolion a phrentisiaethau.

2. Sylwadau Cyffredinol

- 2.1. Rydym yn croesawu'r cyfle i roi ymateb ar Reoliadau Safonau'r Gymraeg.
- 2.2. Cred UCM Cymru y dylai addysg fod yn gynhwysol; hynny yw y gall y myfyrwyr oll gael mynediad i addysg a chael llwyddiant, beth bynnag fo'u cefndir neu nodweddion. Yng Nghymru, y mae'n rhaid i addysg gynhwysol gynnwys y gallu i astudio drwy gyfrwng y Gymraeg. Pan rydyn yn sôn am addysg gyfrwng Cymraeg golygw'n nid yn unig yn yr ystafell ddosbarth ond hefyd fod myfyrwyr yn gallu byw trwy gyfrwng y Gymraeg tra'n astudio; o seminarau i lety myfyrwyr, ac o gefnogaeth myfyrwyr i adnoddau digonol trwy gyfrwng y Gymraeg.
- 2.3. Teimlwn y dylai'r safonau iaith sicrhau fod gan fyfyrwyr yng Nghymru yr hawl at fynediad i addysg gyfrwng Cymraeg er mwyn iddynt allu defnyddio'r Gymraeg ym mhob agwedd o'u bywyd yn y coleg, y brifysgol neu tra'n gwneud prentisiaeth.
- 2.4. Yn 2016 roedd undebau myfyrwyr yn pryderu nad oedd y rheoliadau'n ddigon cryf i allu sicrhau addysg gynhywsol ac mai'r unig ffordd i ddylanwadu ar y safonau oedd galw iddynt gael eu gwrthod, fel y digwyddodd. Tra ein bod yn falch fod hyn wedi sicrhau mwy o amser i wella'r rheoliadau, yn y dyfodol hoffem weld strwythurau cryfach mewn lle i allu craffu ar y rheoliadau fel nad oes angen rhwystro'r rheoliadau unwaith yn rhagor.

3. Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 6) 2017

- 3.1. Rydym yn falch iawn o weld bod yr eflennau canlynol wedi eu hychwanegu at y rheoliadau canys eu bod yn hanfodol er mwyn galluogi i fyfyrwyr allu byw trwy gyfrwng y Gymraeg tra yn astudio:

Hawl i weld arwyddion ar adeiladau'r corff yn Gymraeg
Hawl i fynegi dymuniad i gael llety myfyrwyr cyfrwng Cymraeg
Hawl i Fewnrwyd myfyrwyr cyfrwng Cymraeg
Hawl i'r Gymraeg mewn canolfannau celfyddydau
Hawl i diwtor personol sy'n siarad Cymraeg

- 3.2. Er hyn, y mae yna dal i fod elfennau yr ydym yn teimlo sydd ar goll o'r rhestr ym mharagraff 31. Y mae'n anochel bron y bydd eflennau ar goll pan roddir rhestr gyfyngedig. Hoffem felly weld fod y rhestr yn cyfleu yr egwyddor y dylai

myfyrwyr gael mynediad at addysg Gyrraeg gynhwysol a bod yr elfennau a nodir yn y rhestr yn cyfleu y lleiafswm y dylid ei ddarparu. Hoffem hefyd weld yr eflennau canlynol yn cael eu hychwanegu:

- 1) gohebiaeth bersonol i fyfyrwyr
- 2) prosesau talu ffioedd myfyrwyr
- 3) cofnodion myfyrwyr
- 4) y broses o geisio am ysgoloriaethau

3.3. Credwn y dylai myfyrwyr allu cael mynediad at wersi Cymraeg er mwyn i bob myfyriwr gael cyfle i ddysgu a gwella eu Cymraeg. Hoffem weld mwy o sylw yn cael ei roi i'r elfen yma – yn enwedig gan ei fod yn cefnogi amcan Llydoraeth Cymru o gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050.

3.4. Mae'r term 'lles myfyrwyr' yn un eang iawn. Tra nad ydym am weld y diffiniad yn cael ei ddileu o'r rhestr nac yn cael ei gyfyngu, byddai'n ddefnyddiol tynnu sylw arbennig at y gwasanaethau canlynol:

Cymorth ariannol
Gwasanethau cwnsela
Cymorth tai
Cymorth i fyfyrwyr gydag anableddau
Systemau cymorth cyfoedion

3.5. Rydym yn gobeithio y bydd Llydoraeth Cymru yn parhau i ddatblygu darpariaeth addysg gyfrwng Cymraeg yn y sector ôl-orfodol.

PWNC Y PAPUR: Craffu ar Reoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 6) a chylchoedd Rheoliadau Safonau'r Gymraeg dilynol yn ystod tymor y Pumed Cynulliad

I SYLW: Y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu

PARATOWYD GAN: Grŵp Hawl, Cymdeithas yr Iaith Gymraeg

DYDDIAD: 6 Ionawr, 2017

1. Cefndir

1.1 Paratoir y Papur hwn mewn ymateb i gais gan y Pwyllgor, drwy law'r Clerc, am sylwadau'r Gymdeithas ar Reoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 6) a osodwyd yn enw Alun Davies AC ar 15 Rhagfyr 2016.

1.2 Gallu Gweinidogion Cymru i baratoi rheoliadau ar ffurf safonau ymddygiad (neu Safonau'r Gymraeg fel y'i hadnabyddir) i'w gosod ar gyrrff ac i'w rheoleiddio gan Gomisiynydd y Gymraeg, yw un o ddarpariaethau pwysicaf Mesur y Gymraeg 2011.

1.3 Yn ogystal â dwyn sylw aelodau'r Pwyllgor i faterion sy'n benodol i'r cylch hwn o Reoliadau Safonau'r Gymraeg (sef Rhif 6), ystyriwn ei bod yn allweddol amlinellu'r cyd-destun ehangach ynglŷn â pharatoi is-ddeddfwriaeth rheoliadau Safonau'r Gymraeg o safbwynt swyddogaeth craffu'r Cynulliad Cenedlaethol fel deddfwrfa.

1.4 Mae gwneud hynny'n amserol ac yn berthnasol ar sawl cyfrif:

Y rheoliadau hyn sy'n sail i'r gyfundrefn gyfredol o ddeddfwriaeth ym maes y Gymraeg a'r rheoliadau hyn sy'n rhoi hawliau iaith i ddinasyddion Cymru. Chwe blynedd ers i'r Cynulliad basio Mesur y Gymraeg 2011, megis dechrau mae'r gwaith o lunio a gosod yr is-ddeddfwriaeth sy'n rhoi effaith iddo, felly mae llawer o waith i'w wneud yn ystod oes y Cynulliad hwn a'r Pwyllgor hwn i weithredu Mesur 2011. Mae'n ddyletswydd ar y ddeddfwrfa i sicrhau bod yr holl ddeddfwriaeth (cynradd ac eilradd) sy'n cyrraedd y llyfr statud yn ddeddfwriaeth dda, sy'n ateb y galw;

amlygwyd gwendidau yn y ffordd y datblygodd y broses o lunio is-ddeddfwriaeth/rheoliadau Safonau'r Gymraeg yn ystod y Pedwerydd Cynulliad; penllanw hyn oedd penderfyniad Cyfarfod Llawn y Cynulliad i drechu Safonau'r Gymraeg (Rhif 3)¹ ar gyfer prifysgolion a cholegau addysg bellach – a hynny yn bennaf yn sgil: gwanhau'r rheoliadau yn ormodol wrth i'r broses o'u llunio fynd rhagddi; pryderon mai ystyriaethau cyrrff yn llusgo'u traed o ran y Gymraeg oedd yn gyrru gwaith swyddogion Llywodraeth Cymru wrth ddrafftio'r rheoliadau a chan fod cyndynrwydd y Llywodraeth i ymgynghori a rhoi cyfle i Aelodau'r Cynulliad graffu a

---

¹ Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 6) yw cynigion diweddaraf Gweinidogion Cymru ar gyfer y sectorau addysg uwch ac addysg bellach, i gymryd lle Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 3) na ddaeth i rym yn sgil eu gwrthod yn y Cyfarfod Llawn ar 15 Mawrth 2016.

dylanwadu ar gynnwys y rheoliadau yn “rhwystro gwaith y Cynulliad hwn”², yng ngeiriau un Aelod;

mae sefydlu'r Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu yn cynnig cyfle i ddatrys y materion hyn, i sicrhau gwell llywodraethiant a gwell is-ddeddfwriaeth ar y llyfr statud ac i sicrhau hawliau iaith i bobl Cymru, fel y bwriedid gan Fesur y Gymraeg 2011. Croesawn yr ysbryd rhagweithiol y mae'r Pwyllgor hwn eisoes wedi'i fabwysiadu wrth fynd ati i ymgysylltu â dinasyddion ar ei gylch gwaith ac ati. Yn hyn o beth, pwysleisiwn fod sawl ymatebydd i'r ymgynghoriad ar Flaenraglen Waith y Pwyllgor (gan gynnwys Cymdeithas yr Iaith Gymraeg a Chomisiynydd y Gymraeg) wedi tynnu sylw at yr angen i roi sylw dyledus i'r gyfundrefn Safonau a datblygu rheoliadau Safonau'r Gymraeg ym Mlaenraglen Waith y Pwyllgor. Hyderwn y bydd y Papur hwn yn tanlinellu'r angen ymhellach i sicrhau cyfeiriad penodol yn y Flaenraglen Waith i graffu ar reoliadau Safonau'r Gymraeg ac i fanteisio ar y cyfle sydd gan y Pwyllgor i roi sylw o'r newydd iddynt ac i gyfrannu at eu datblygu.

2. Cryondeb: proses llunio a gosod rheoliadau Safonau'r Gymraeg

2.1 Er eglurder, amlinellir y gwahanol gamau yn y broses o lunio a gosod rheoliadau Safonau'r Gymraeg:

Cam 1³: Comisiynydd y Gymraeg yn cynnal Ymchwiliad Safonau ar gasgliad o gyrff neu sector benodol a enwir ym Mesur y Gymraeg 2011; gwahoddiad i sefydliadau, rhanddeiliaid a'r cyhoedd gyfrannu at yr Ymchwiliad Safonau. Y drefn fu defnyddio *Rheoliadau Safonau'r Gymraeg drafft/Rhif 1* y Llywodraeth i lywio'r ymchwiliadau safonau hyd yn hyn.

Cam 2: Y Comisiynydd yn cyflwyno adroddiad Safonau i Weinidog y Gymraeg, gan argymhell pa weithgareddau y dylid eu dal gan Safonau a natur y Safonau i'w gosod ar gyrff – hynny yw, cynnwys y rheoliadau arfaethedig.

Cam 3: Gweinidog y Gymraeg yn gosod rheoliadau i wneud Safonau'r Gymraeg yn 'benodol gymwys' i'r casgliad o gyrff neu sector benodol fu'n destun Ymchwiliad Safonau'r Comisiynydd gerbron y Cynulliad. Defnyddir y weithdrefn Negyddol; cyfeirio'r rheoliadau at y Pwyllgor Cyfansoddiadol a Deddfwriaethol a chynnal pleidlais ar y rheoliadau yng Nghyfarfod Llawn y Cynulliad Cenedlaethol.

Cam 4: Wedi'r rheoliadau gael eu gwneud yn benodol gymwys i'r gyrff penodol dan sylw wrth eu cytuno yng Nghyfarfod Llawn y Cynulliad, gall Comisiynydd y Gymraeg lunio Hysbysiad Cydymffurfio drafft i unrhyw un neu ragor o gyrff penodol, yn manylu ar ba rai o'r rheoliadau neu'r cyfan ohonynt y mae'n rhaid cydymffurfio â nhw ac erbyn pa bryd. Gall gyrff gyflwyno sylwadau ar gynnwys yr Hysbysiad Cydymffurfio drafft, ac yn eithaf aml, fe wneir eithriadau i'r Safonau. Dyroddir Hysbysiad

---

² <http://www.cynulliad.cymru/cy/bus-home/pages/rop.aspx?meetingid=3545&language=cy&assembly=4&c=Record%20of%20Proceedings#285515>

³ Er gwybodaeth yn unig, mewn ymgais i symleiddio'r camau perthnasol.

Cydymffurfio terfynol ac fe all corff apelio'r Safonau a osodwyd unrhyw adeg cyn y Dyddiad Gosod drwy Dribiwnlys y Gymraeg.

2.2 Adnabyddir diffyg difrifol o ran craffu yng Ngham 3 y broses o fewn strwythurau craffu mewnol y Cynulliad Cenedlaethol, fel y daeth i'r amlwg yn ystod y Pedwerydd Cynulliad.

2.3 Er enghraifft, bu tuedd i'r Llywodraeth wanhau'r Rheoliadau fu'n destun Ymchwiliad Safonau'r Comisiynydd a newid llythyren ac ysbryd proses y bu i randdeiliaid a'r cyhoedd gymryd rhan ynddi mewn ffydd – heb orfod cyfiawnhau'r rhesymeg mewn unrhyw fodd ystyrion. Bu diffyg cyfleoedd digonol i graffu ar benderfyniadau polisi'r Llywodraeth wrth lunio rheoliadau i wneud Safonau'r Gymraeg yn benodol gymwys i gyrff sy'n ymgymryd â gweithgareddau gwahanol iawn i'w gilydd – lle nad yw'r templed drafft yn ddigonol nac yn berthnasol yn aml iawn.

3. Datrysiaidau i sicrhau gwell craffu a gwell llywodraethiant

3.1 Cred y Gymdeithas mai hawliau cyffredinol i'r Gymraeg ar wyneb deddfwriaeth gynradd yn unig wnaiff sicrhau hawliau eglur, cadarn a diamwys i bobl Cymru fedru defnyddio'r Gymraeg ym mhob agwedd ar eu bywydau. Dylai'r Rheoliadau – Safonau'r Gymraeg – fanylu ar yr hawliau hynny, fel cig ar esgryn fel petai.

3.2 Serch hynny, mae'r modd y ceir hawliau iaith wrth ymwneud â chyrrff penodol ac mewn sefyllfaoedd cyfyngedig yn sgil llunio is-ddeddfwriaeth neu reoliadau ac yna gosod Safonau'r Gymraeg drwy Hysbysiadau Cydymffurfio - yn absenoldeb hawliau iaith cyffredinol ar wyneb deddf - yn gyfystyr â gweithredu cyfundrefn heb gig ar yr esgryn yn gyrru'r gwaith. Heb yr hawliau cyffredinol ar wyneb y Mesur a fyddai'n gosod fframwaith gadarn ar gyfer y Safonau, mae'n neilltuoel bwysig bod hawliau iaith - sy'n deillio o'r rheoliadau a gytunir gan y Cynulliad - mor eglur â phosibl i bobl eu deall a'u bod nhw'n ateb anghenion ieithyddol dinasyddion Cymru a'r rheiny sydd am ddefnyddio'r Gymraeg, yn anad dim arall.

3.3 Hyd yma, y ffordd mwyaf llwyddiannus o ddylanwadu ar gynnwys rheoliadau Safonau'r Gymraeg wedi'u llunio fu eu gwrthod yn dilyn ymgyrch gan undebau'r myfyrwyr⁴. Fodd bynnag, nid yw hynny'n ddatrysiaid cynaliadwy yn y pendraw ac mae'n rhwystro gweithredu deddfwriaeth gynradd y Cynulliad (hynny yw, Mesur y Gymraeg 2011) ac, fel y gwelir yn yr achos hwn, fe gymerodd bron i flwyddyn i reoliadau gael eu hail-osod gerbron y Cynulliad ar gyfer y sectorau dan sylw - heb nemor ddim newid strwythurol i'w cynnwys. Byddai caniatáu ychydig wythnosau yn hwy o graffu ar y rheoliadau hyn yn arwain at well is-ddeddfwriaeth, gan gryfhau gweithgarwch craffu'r Cynulliad fel deddfwriaeth ynghyd â sicrhau gwell canlyniadau i ddinasyddion Cymru o ran eu hawliau iaith.

---

⁴ <http://golwg360.cymru/newyddion/cymru/217990-safonau-iaith-prifysgolion-wediu-gwrthod>

3.4 Argymhellwn y dylai'r Pwyllgor ystyried cyflwyno'r gwelliannau canlynol i'r broses o graffu ar reoliadau Safonau'r Gymraeg i sicrhau gwell llywodraethiant ac i sicrhau nad yw swyddogaeth y ddeddfwrfa'n cael ei danseilio:

- Dod i gytundeb â'r Gweinidog y bydd yn cyflwyno cylchoedd dilynol rheoliadau Safonau'r Gymraeg (ar ffurf drafft) gerbron y Pwyllgor o hyn allan ar gyfer rhag-ymgyngori, cyn y caiff rheoliadau terfynol eu gosod gerbron y Cynulliad Cenedlaethol i'w cytuno yn y Cyfarfod Llawn, gan ei gwneud yn bosibl i'r Pwyllgor ystyried rhinweddau **polisi'r** rheoliadau yn y dull arferol ac fel rhan o'i Raglen Waith;
- Y Pwyllgor i wahodd sylwadau gan randdeiliaid ac ysgrifennu at y Gweinidog i geisio eglurder ar reoliadau Safonau'r Gymraeg drafft a/neu i roi pwysau arno i ail-ystyried elfennau sy'n peri problem, gan na all Aelodau'r Cynulliad gynnig gwelliannau yn y Cyfarfod Llawn – dim ond gwrthod y rheoliadau;
- Cadeirydd y Pwyllgor i allu adrodd i'r Cyfarfod Llawn am rinweddau **polisi** holl rheoliadau safonau'r Gymraeg dilynol;
- Argymhell i'r Llywodraeth y dylai sefydlu grwpiau technegol rhanddeiliaid ar gyfer gwella'r broses lunio.

4. Sylwadau penodol ar Reoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 6); gosodwyd ar 15 Rhagfyr 2016

4.1 Fel soniwyd eisoes, penderfynodd Aelodau'r Cynulliad arfer y dull mwyaf grymus sydd ar gael iddynt o ran dylanwadu ar gynnwys rheoliadau Safonau'r Gymraeg yn achos y rheoliadau gwreiddiol a oedd yn ymhél â'r sectorau hyn (addysg uwch ac addysg bellach), sef eu gwrthod yng Nghyfarfod Llawn y Cynulliad ar 15 Mawrth 2016. Gwnaeth hynny, yn ei dro, anfon neges gref i'r Llywodraeth am y cylch hwnnw o reoliadau, ynghyd â'r broses yn ei chyfanrwydd o safbwynt diffyg democrataidd o fewn strwythurau'r Cynulliad hefyd. Ymddengys, o gael cipolwg ar y rheoliadau a wrthodwyd ar 15 Mawrth 2016 a'r rhai a osodwyd ar 15 Rhagfyr 2016, bod yr enillion o wneud hynny fel a ganlyn:

Hawl i fynegi dymuniad i gael llety myfyrwyr cyfrwng Cymraeg

Hawl i Fewnrwyd myfyrwyr cyfrwng Cymraeg

Hawl i diwtor personol sy'n siarad Cymraeg

Hawl i weld arwyddion ar adeiladau'r corff yn Gymraeg

Hawl i'r Gymraeg mewn canolfannau celfyddydau

4.2 Yn ddiamau, mae'r consesiynau hyn yn rhai pwysig iawn, er yr erys llawer o wendidau difrifol. Wedi dweud hynny, nid yw'n arfer dda o ran llywodraethiant a chraffu mai'r unig ffordd sydd gan Aelodau'r Cynulliad a rhanddeiliaid i ddylanwadu ar agweddau holl bwysig ar hawliau iaith pobl Cymru yw drwy bleidleisio'n erbyn

rheoliadau, yn hytrach na meddu ar y gallu i ymgysylltu'n gadarnhaol â'r broses ddemocrataidd. Mae angen dybryd i'r Pwyllgor fynd i'r afael â'r diffyg democrataidd hwn – ar y trywydd a awgrymwn ym mhennawd 3 (uchod) – ar gyfer cylchoedd dilynol rheoliadau Safonau'r Gymraeg.

4.3 Cydnabyddir, serch hynny, na fydd modd dod i gytundeb ar ddiwygio'r dull craffu, fel yr amlinellwn uchod, mewn perthynas â chyflwyno Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 6) mewn pryd ar gyfer pleidlais arnynt yn y Cyfarfod Llawn ar 31 Ionawr 2017.

4.4 Argymhellwn y dylai'r Pwyllgor, drwy'r Cadeirydd, ysgrifennu at y Gweinidog cyn gynted â phosibl i geisio atebion ynghylch y pryderon sylweddol a ganlyn o ran Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 6) nad ydynt wedi'u datrys o hyd, a'i atgoffa o'r grymoedd y mae'r Pwyllgor yn meddu arnynt wrth ohebu ag ef:

- i) Y prif faen tramgwydd o hyd yw y **cyfyngir cwmpas Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 6) i restr gul o weithgareddau ym mharagraff 31, Rhan 3, tudalen 43, yn ymwneud â chyflenwi gwasanaethau i fyfyrwyr** – a hynny gydag is-ddeddfwriaeth sydd eisoes yn feintiol ac sy'n peryglu glastwreiddio egwyddorion canolog y ddeddfwriaeth gynradd. Dywed y Gweinidog yn y Memorandwm Esboniadol a osodwyd ochr yn ochr â'r Rheoliadau hyn mai'r rheswm am hyn yw:

“i sicrhau na all gweithgareddau masnachol tebyg i ymchwil a chyhoeddi deunydd academaidd eu dal (sic) gan safonau, yn ogystal â sicrhau na fydd y Rheoliadau felly, yn amharu ar allu'r sefydliad i gynhyrchu ei hincwm (sic) ei hun”

Fodd bynnag, nid yw'r Gweinidog yn cyfiawnhau rhesymeg y Llywodraeth mewn modd ystyrion wrth benderfynu i ddrafftio yn y dull hwn – sy'n torri'n groes i'r cylchoedd blaenorol ac yn glastwreiddio'r ddeddfwriaeth gynradd. Mae hefyd yn rhagfarnu yn erbyn y sector addysg bellach, gan fod ystyriaethau megis ymchwil a chyhoeddi ond yn berthnasol i'r sector addysg uwch mewn gwirionedd.

Ymhellach, mae'n enghraifft o ddrafftio deddfwriaeth gwael ar unrhyw gyfrif ac nid yw'n ffordd gynaliadwy o fynd i'r afael â chyfraith rheoleiddio. Ystyrier pa mor hurt yw'r sefyllfa yng nghyd-destun y Safonau sy'n ymwneud â darparu gwasanaeth derbynfa Cymraeg, er enghraifft. Ceir Safonau yng nghorff y safonau cyflenwi gwasanaethau sy'n dweud y dylid gwneud hynny, pe bai'r Comisiynydd yn penderfynu gosod y Safon(au) hynny ar gorff; fodd bynnag, gan nad yw'r Safonau ond yn gymwys i'r graddau y maen nhw'n ymwneud â'r rhestr ym mharagraff 31, tudalen 43, rhaid eu darllen ynghyd â'r rhestr gul honno o weithgareddau. Sut y bydd modd penderfynu a oes rhaid i'r corff ddarparu gwasanaeth derbynfa Cymraeg ai peidio, cyn i'r ymholiad gael ei wneud? Gellid gwneud cymhariaeth yma â'r model datganoli 'pwerau a roddwyd' a 'phwerau a gedwir'. Ag ymestyn y trosiad hwnnw, y model 'pwerau a roddwyd' a ddefnyddir yn achos y sector holl bwysig hon, yn wahanol i'r model 'pwerau a gedwir' lle rhestrir unrhyw eithriadau, a chymryd

yn ganiataol bod popeth arall yn gymwys, yn achos yr holl sectorau eraill. Am yr un rhesymau ag y mae'r model datganoli hwnnw yn annigonol, felly hefyd yn achos llunio rheoliadau i greu hawliau iaith – ac fe ddylid ei osgoi ar bob cyfle.

(a) **Dylid ceisio atebion gan y Gweinidog a'i annog i gyflwyno set o reoliadau sy'n hepgor paragraff 31 ac yn nodi'r agweddau a sonnir amdanynt yn y Memorandwm fel eithriadau (e..e ymchwil, cyhoeddi, deunyddiau academaidd ayyb);**

(b) **Yn absenoldeb ewylllys i wneud hynny ar ran y Gweinidog, dylid ei annog i dynnu'r rheoliadau hyn yn ôl a'u cyflwyno fel dwy set ar wahân - gan gael gwared ar baragraff 31, yn achos y sector addysg bellach i ehangu ar hawliau defnyddwyr y sector a'r cyhoedd i'r Gymraeg.**

ii) Yn sgil y drafftio trwsgl hwn, sy'n cyfyngu cwrpas y Safonau ac nad yw'r Gweinidog wedi rhoi sylw iddo o hyd, **mae llawer o weithgareddau pwysig yn parhau i gael eu colli** - a'r rheiny'n weithgareddau sylfaenol megis gohebiaeth bersonol i fyfyrwyr, cofnodion myfyrwyr, anfonebau ffioedd dysgu a thalu ffioedd. Mae amwysedd ynghylch a fydd modd manteisio ar fwyafrif y Safonau sy'n ymwneud â chyfarfodydd o gwbl hefyd, gan nad oes cyfeiriad i gyd-fynd â'r safonau hynny ym mharagraff 31, o ddilyn y patrwm drafftio hwn.

(c) **Fan leiaf, os glywir at yr un patrwm drafftio ffaeledig hwn, dylid mynnu bod y Gweinidog yn ychwanegu'r gweithgareddau canlynol at y rhestr ym mharagraff 31: gohebiaeth bersonol i fyfyrwyr; cofnodion myfyrwyr; talu ffioedd myfyrwyr; ceisio am ysgoloriaethau myfyrwyr a rhoi gwybod am benderfyniad ysgoloriaethau; a chyfarfodydd i'r cyhoedd neu garfan o fyfyrwyr mewn blwyddyn benodol.**

iii) Codwyd pryderon yn ystod y dadlau ynghylch Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 3) eu bod **yn annog cyfieithu gwaith asesedig myfyrwyr i'r Saesneg** ac yn annog sefydliadau addysg i weithredu'n groes i ganllawiau'r Asiantaeth Sicrhau Ansawdd Addysg Uwch, er enghraifft, sy'n dweud y dylid ceisio asesu gwaith yn yr iaith y'i cyflwynwyd bob amser⁵. Ymhellach, dadleuwyd bod yr eithriadau yn Rhan 3 y safonau cyflenwi gwasanaethau yn groes i egwyddor ganolog y Mesur am ei fod, nid yn unig yn caniatáu'r cyrff addysg i gyfieithu gwaith eu myfyrwyr a gyflwynwyd yn Gymraeg i'r Saesneg er mwyn ei farcio, ond y gellid **darparu'r adborth yn Saesneg**. Nid yw'r Rheoliadau diwygiedig wedi'u newid yn hyn o beth a dylid dwyn y Gweinidog i gyfrif ac erfyn arno i gael gwared ar y cymalau hyn. Fe ellid ymdrin ag unrhyw eithriadau drwy gyfrwng Hysbysiadau Cydymffurfio'r cyrff perthnasol, ar ôl

---

⁵ <http://www.qaa.ac.uk/cy/Publications/Documents/guidelines-assessing-Welsh.pdf>

derbyn tystiolaeth na fyddai'n rhesymol ac yn gymesur i'r corff perthnasol gydymffurfio â'r safon benodol honno ym mhob cyd-destun, yn hytrach na lleihau'r disgwyliadau ar holl gyrff y sectorau yn hyn o beth, a gwanhau'r canlyniadau i fyfyrwyr.

(ch) Dylid mynnu bod y Gweinidog yn newid ei feddwl ac yn ufuddhau i Ganllawiau'r Asiantaeth Sicrhau Ansawdd Addysg Uwch ac i egwyddorion canolog y ddeddfwriaeth gynradd sy'n darparu'r fframwaith ar gyfer llunio'r rheoliadau hyn wrth hepgor yr eithriad ym mharagraff 64, tudalen 53 ynghylch Safon 90 a 90A i osgoi annog cyfieithu gwaith a sicrhau adborth Cymraeg ar waith a gyflwynwyd yn Gymraeg.

- iv) Mae pryderon yn parhau i fodoli ynghylch **defnydd y Gymraeg ar ryngwynebau cyfrifiaduron** a gwefannau rhith-dysgu myfyrwyr ac ynghylch cael **gwiryddion sillafu** ar gyfrifiaduron myfyrwyr. Dengys hyn ddiffygion polisi ar ran y Llywodraeth a methiant i sicrhau 'llywodraeth unedig', gan y manylir ar yr elfen hon yn benodol yn Strategaeth Iaith Gyfredol y Llywodraeth, ond ni adlewyrchir hynny yn neddfwriaeth y Llywodraeth o fewn y maes polisi hwn. Dywed Iaith Fyw:Iaith Byw (2012): *"mae angen ystyried a fyddai modd gosod **meddalwedd cyfrwng Cymraeg a rhyngwynebau Cymraeg ar bob gorsaf waith mewn ysgolion, colegau a phrifysgolion ledled Cymru**"* (tudalen 46). Mae egwyddor y cynnig rhagweithiol – sydd i fod yn gyrru'r holl Safonau – yn cael ei hepgor hefyd yng nghyswllt y gwiryddion sillafu, gan y byddai'n rhaid mynd i chwilio am wirydd sillafu ar wefan rhith-ddysgu'r corff, er bod rhai Saesneg ar gael yn ddiofyn ar beiriannau myfyrwyr.

(d) Dylid gofyn i'r Gweinidog i gyflwyno tystiolaeth yr asesiad a gynhaliwyd i ymchwilio i'r dull o fodloni'r Strategaeth Iaith Gyfredol yn y cyswllt hwn a pha reswm dilys sydd dros beidio â rhoi'r hawl i fyfyrwyr gael yr un adnoddau â staff y corff drwy gyfrwng y rheoliadau hyn. Os nad oes rheswm, rhaid diwygio'r agwedd hon.

- v) Mae'r Llywodraeth yn parhau i anwybyddu'r anghydraddoldeb rhwng hawliau iaith myfyrwyr a staff y corff mewn perthynas â rhoi **gwersi Cymraeg i fyfyrwyr** ac o ran **meithrin ymwybyddiaeth ynghylch y Gymraeg a'i diwylliant**. Gan fod swyddogaeth ganolog i'r sector addysg uwch ac addysg bellach wrth godi cenedl ddwyieithog a chynllunio gweithlu'r dyfodol, mae hyn yn anfaddeuol. Mae nifer o sefydliadau addysg eisoes yn cynnwys nifer o fodiwlau gorfodol fel rhan o'u proses ymrestru a chynefino – megis ymwybyddiaeth o beryglon tân, materion iechyd a lles ayyb; dichon y gallai'r cyrff mawr hyn ddarparu pwt am y Gymraeg a'i diwylliant fel rhan o weithgareddau o'r fath yn rhwydd.

(e) Dylid mynnu bod Safonau 140 a 141 y safonau gweithredu o fewn y rheoliadau diweddaraf hyn (ymwybyddiaeth iaith sylfaenol i staff) yn cael eu cymhwyso i fyfyrwyr yn ogystal â staff fan leiaf.

Rhai sylwadau ar safonau Rhif 6 – Addysg Bellach
 Some comments regarding Standards Num 6 – Further Education
 24.01.2017

<p>1. Angen fod y pwyslais ar beth sy'n rhesymol a chymesur i golegau AB, gan roi ystyriaeth briodol i leoliad y coleg.</p> <p>2. Croeswau y datblygiad i gefnogi dewis iaith i staff a chysylltiadau allanol.</p> <p>3. Does dim byd yn y safonau yn benodol sy'n cefnogi dewis iaith y dysgwr - dewis cwricwlwm.</p> <p>4. Mae angen i'r safonau weithio felly ar y cyd gyda Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg Llywodraeth Cymru ac elfennau o Strategaeth Genedlaethol Dwyieithrwydd i AB ColegauCymru i sicrhau fod gwasanaethau i staff a dysgwyr yn cefnogi'i gilydd.</p> <p>5. Mae cyfraniad AB yn allweddol i gyrraedd gweledigaeth y Gweinidog Dysgu Gydol Oes a'r Gymraeg o gyrraedd targed 'miliwn o siaradwyr erbyn 2050'.</p> <p>6. Mae angen cofio wrth osod y safonau iaith ar y colegau fod y newid yn cymryd amser ac i fod yn rhesymol a chymesur wrth osod amserlen.</p> <p>7. Mae pryderon ymysg - cynnal cyfarfodydd un wrth un, trefn disgyblu a systemau Adnoddau Dynol wedi'u nodi eisoes.</p> <p>7. Mae'r datblygiad yn gofyn am fuddsoddiad sylweddol i rai colegau, ac i ail ystyried polisiau recriwtio i gydymffurfio a'r safonau.</p> <p>8. Mae'r safonau cadw cofnod a chyflenwi gwasanaeth o ran cynnal cyfarfodydd yn Gymraeg hefyd yn rhoi goblygiadau ariannol ychwanegol ar y colegau.</p> <p>7. Mae'n hanfodol ystyried a chynllunio argaeledd gweithlu er mwyn cyflawni rhai o'r safonau.</p> <p>8. Wrth sgwennu'r safonau mae geiriad a defnyddir yn y safonau mewn mannau yn parhau'n fwy priodol i AU.</p> <p>9. Croesawu cyhoeddiad y Gweinidog i adolygu'r Safonau Iaith Gymraeg.</p>	<p>1. The emphasis on what is reasonable and proportionate for FE colleges in Wales, giving due consideration to their locality is paramount.</p> <p>2. We welcome the development to support language choice for staff and external stakeholders.</p> <p>3. No due consideration is given in the standards regarding learner language choice - curriculum choice.</p> <p>4. There is a need therefore for the standards to work in conjunction with the Welsh Government's Welsh Medium Education Strategy and elements of the ColegauCymru National Strategy for Bilingualism in FE to ensure that services are there to support their staff and learner alike.</p> <p>5. FE plays a key contribution in realising the Minister of Lifelong Learning and Welsh's vision for 'a million speakers by 2050'.</p> <p>6. Consideration when setting the standards on colleges needs to be given to a reasonable and proportionate implementation timetable.</p> <p>7. There are concerns around - one to one meetings, disciplinary procedures and HR systems already identified in previous correspondence with the Welsh Language Commissioner.</p> <p>7. The development will require significant investment for some colleges, and reconsideration of recruitment policies to comply with the standards.</p> <p>8. The record keeping and service delivery standards involving meetings also provides financial implications the colleges.</p> <p>7. Due consideration of the availability of the workforce in order to achieve those standards</p> <p>8. When composing the standards the wording used in standards in areas remains more appropriate for HE.</p> <p>9. Welcome the Ministers announcement to review the Welsh Language Standards.</p>
---	--

I gloi, fel sector sydd eisoes yn cydymffurfio a chynlluniau iaith ac yn gwasanaethu cymunedau cymysg Cymru, mae angen ystyried pa lefel o safon a'r amserlen cydymffurfiaeth sy'n cael eu gosod ar y sefydliadau yn ofalus. Mae angen ystyried beth sy'n rhesymol a chymesur o ran cyrhaeddiad ac o fewn y gyllideb.

Finally, as a sector that is already compliant and adhering to Welsh language schemes and servicing the varied communities of Wales, we need to consider what level of compliance is issued on the institutions carefully. We need to consider what is reasonable and proportionate in terms of achievement and within budget.